

Het invoeren van moeren

Hayo H.W. Velthuis

Het invoeren van moeren is eigenlijk een fluitje van één cent, maar het gaat bij sommige imkers toch nog wel vaak fout. Het is een onderwerp uit de beginnerscursus, maar die stof is dan blijkbaar weggezakt. Ook zijn er imkers die graag experimenteren en nieuwe methodes uitdenken; op zich is daar niets op tegen, als ze maar niet op de markt worden gebracht voordat ze uit en te na zijn getest en hun bruikbaarheid hebben bewezen.

Waar het bij het invoeren vooral om draait is dat de moer en haar toekomstige volk(je) op elkaar zijn afgestemd. Die omstandigheden in het ontvangende volk kunnen nogal verschillen: gaat het om een bevruchtingsvolkje waarin jonge moeren aan de leg moeten komen, om een leggende moer die al dan niet samen met haar volk verenigd moet worden met een productievolk, of om een moer van een ander ras dan wat de imker op z'n stal heeft staan? Daarom hieronder maar dit soort onderscheid gemaakt.

Invoeren in bevruchtingsvolkjes

Wie aan koninginnenteelt doet en gesloten doppen in een broedstoof heeft, kan jonge moeren oogsten waarvan de leeftijd tot op enkele uren nauwkeurig bekend is. Zulke jonge moeren hebben nog helemaal geen eigen specifieke koninginnegeuren. Dat maakt het invoeren wel heel erg gemakkelijk. Wanneer ze moeten worden ingevoerd in kleine bevruchtingsvolkjes, zoals Apidea- of Kirchhainer kastjes of in de nog kleinere EWK's, dan kunnen we volstaan met het afslaan van enkele ramen bijen, die we met een plantensproeier wat bevochtigen en dan een koffiebekertje ervan in het kastje mikken. Gooi er meteen de vers uitgelopen jonge koningin bij, in de verwarring wordt ze niet opgemerkt. Deze twee handelingen moeten snel worden uitgevoerd, want de bijen bruisen meteen uit het kastje. De deksel moet daarom zo snel mogelijk op het kastje worden gedaan, liefst zonder omhoog lopende bijen te pletten. Maar probeer

niet die eerste bijen te redden, want er volgen onmiddellijk erna zoveel meer! Snelheid is hier het sleutelwoord.

Sluit het kastje direct en zet het dan gedurende vijf dagen op een koele, donkere plaats, natuurlijk afgesloten en met de ventilatiegaten geopend. In die vijf dagen ontwikkelt de koningin geleidelijk aan haar aroma van feromonen; zij wordt daardoor geaccepteerd door de bijen. Wanneer daarna het kastje met open vlieggat bij de stal wordt neergezet, vliegen de bijen niet meer terug naar het volk van herkomst. Deze methode, het zonder moerhuisje samenbrengen van moer en volkje, wordt al enige decennia toegepast op Schiermonnikoog. Het bevruchtingsresultaat van zulke volkjes schommelt over al die jaren tussen 70-80%, aanduidend dat het verlies aan moeren als gevolg van het invoeren samen met het mislukken van de bruidsvluchten zeer gering is.

Het is al iets anders wanneer de moeren rijpen in het volk, bijvoorbeeld wanneer het gaat om redcellen na het maken van een veger. In de beginnerscursus wordt geleerd dat de doppen dan 13 dagen later rijp zijn. De praktijk wijkt daar wel eens van af: groeiden de doppen in een koude

periode, dan oogst men vaak moeren die nog niet zijn uitgekleurd (teelt mislukt). Bij opgroeien gedurende een warme periode zijn de moeren een dag eerder klaar. Je vindt dan uitgelopen doppen en kunt andere moeren horen kwaken, kortom: de moeren zijn al wat verder ontwikkeld. Dan is mijn aanbeveling om reservemoeren onder te brengen in bevruchtungskastjes voorzien van bijen uit hetzelfde volk: die bijen verwachten een jonge moer en zullen enige koninklijke geurigheid eerder accepteren. Gebruik geen moerhuisje, misschien heeft de moer nog helemaal geen luchtje en laten de bijen haar in een koude nacht verkleumen. Natuurlijk: ook in dit geval het volkje vijf dagen in isolement houden.

Voor het vullen van de bevruchtungskastjes met bijen kunnen we tevoren de hele bovenbak van het volk in de onderbak afslaan; dan leggen we een rooster op de onderbak, zodat de moer er onder blijft zitten. Het is van belang dat ook de darren uit de bovenbak verdreven zijn. Als er boven het rooster jong broed aanwezig is worden deze raten meteen weer door jonge voedsterbijen bezet, wat de ideale groep bijen vormt om enkele uren later de bevruchtungskastjes mee te vullen.

Een Kirchhainerkastje wordt gevuld met bijen.

Invoeren van bevruchte moeren

Enkele weken later zijn de jonge moeren bevrucht. We kunnen ze nu overzetten op grotere volken, maar daarbij is er een behoorlijke kans op mislukking wanneer de jonge moer in een voor haar ontwikkeling te groot volk wordt gezet. Die jonge moer is weliswaar bevrucht en heeft haar ovaria zover geactiveerd dat ze haar eerste eitjes kon leggen, maar daarmee is het ook wel gezegd. In het kleine bevruchtungskastje was de beschikbare ruimte gauw helemaal benut en ging ze dus weer van de leg. Ze is nog helemaal niet in staat om eitjes te leggen in de hoeveelheden die passen bij een groot volk. Gun haar daarvoor de tijd en zet haar dus over van het bevruchtungskastje naar een volk in een zesraams kastje met zo'n drie ramen bijen. Daar krijgt ze de tijd haar eiproduktie op te schroeven. Zorg dat er voldoende jonge voedsterbijen in het volk zitten (goed voor moer en jong broed), en hang in het volkje ook twee ramen gesloten broed, zodat er binnenkort flink veel voedsterbijen zullen zijn. De moer moet nu worden ingevoerd met behulp van een moerhuisje. Ikzelf gebruik bij voorkeur een krulspeldtype huisje, met aan de ene zijde een kurk en aan de andere zijde een prop suikerdeeg. Over het suikerdeeg doe ik één laagje krantenpapier waarin ik enkele gaatjes prik, dat met een stukje raampjesdraad op z'n plek wordt gehouden. Dit moerhuisje steek ik dan tussen de ramen met broed, bovenin het volk. Let op: suikerdeeg is geen voederdeeg, het

wordt gemaakt van flink wat poedersuiker met een beetje vloeibare honing. Kneden tot het niet meer plakt. Houd wat poedersuiker apart, want vaak was er toch weer teveel honing gebruikt en kun je dat met een tweede portie poedersuiker nog herstellen. In een gesloten jam (néé!) honingpotje kun je suikerdeeg het hele jaar goed houden. Maak het dus vast in april.

Dit kleine volkje moet groeien, zodat het tenminste op een volle bak kan worden ingewinterd. Vaak wordt het versterkt met af en toe een raam gesloten broed uit een hoofdvolk. Ik houd daar niet van, want het kleine volkje kan dan amper al het broed bezet houden. Dat resulteert beslist in een afname van de eigen broedactiviteit, dus afname van de eileg van de koningin. In plaats van broed kun je beter zorgen dat er flink stuifmeel in het volk zit; ook af en toe een ietsje voeren versterkt de eigen broedaanzet.

Natuurlijk werd de moer voordat ze in het moerhuisje werd gedaan gemerkt en geknipt. Het merken maakt het mogelijk haar bij een vluchtige controle terug te vinden en het knippen helpt later het vertrek van een voorzwerm te vermijden. Bovendien is ze later nog te herkennen mocht ze haar merkje verliezen. Van belang is echter die vluchtige controle zo laat mogelijk uit te voeren. Alleen de nieuwsgierigheid of ze er nog wel is, is onvoldoende reden. Als het invoeren is mislukt, zal het volkje redcellen aanzetten. Een inspectie uitgevoerd rond dag 10 na het invoeren

is voldoende om het volkje op de aanwezigheid van redcellen te controleren en tegelijkertijd de moer en haar jonge broed in ogenschouw te nemen. En, om misschien meteen een vel kunstraat te geven? Een vroege inspectie, wanneer de moer nog maar half is geaccepteerd, kan leiden tot het alsnog afsteken. Fout van de imker, niet een blijk van slechte kwaliteit van de moer. Maar die twee worden vaak verwisseld.

Wanneer een moer met nog geringe legcapaciteit op een te groot volk wordt gezet is dat vragen om een stille moerswisseling. Er is geen evenwicht tussen wat de moer aan feromonen levert en wat het volk nodig heeft om voluit moer-goed gedrag te vertonen. Zo'n stille moerswisseling gebeurt nogal eens enkele weken na het invoeren; alles leek zo mooi te gaan, en tóch... Ook in de herfst, wanneer een kleine zesramer met gediplomeerde moer wordt verenigd met een hoofdvolk, waarvan de oude moer werd 'geknepen', gebeurt dit wel. In het voorjaar is er onverwacht een ongemerkte en ongeknipte moer, al dan niet darrenbroedig. Het laat zien dat die aanpassing van de ingevoerde moer aan het nieuwe volk geruime tijd nodig heeft. Als het zesramervolk groot genoeg is, overwinter die dan apart en verenig in het voorjaar. Het kost wat meer suiker, maar die is tegenwoordig zó goedkoop te krijgen bij de supermarkt dat je daarvoor toch geen risico wilt lopen? Zeker niet wanneer het een moer betreft die vanwege haar raszuiverheid werd aangeschaft!

Bevruchte moeren per post

Er wordt gelukkig door veel imkers aandacht besteed aan selectie op gewenste eigenschappen. Daar hoort vaak bij het aanschaffen van door anderen geselecteerde moeren, meestal raszuivere Carnica's of geselecteerde Buckfastmoeren. Zulke moeren worden afgeleverd in een verzendkooitje, waarin naast de moer een vijftal begeleidende bijen zitten. Het invoeren van die moeren vergt wat meer aandacht dan het invoeren van de zelf geteelde moeren, omdat het aspect raszuiverheid nu meespeelt. Over het algemeen gaat het invoeren van een moer van een ander ras met meer risico gepaard, want de bijen op de eigen stal zijn immers tot op zekere hoogte gehybridiseerd. Maak hiervoor een klein volkje klaar, bijvoorbeeld een drieraams kastje met twee ramen

Een pas uitgelopen moer wordt via een krulspeld in een EWK (Ein Waben Kästchen) gebracht.

bezet, waarvan een met louter gesloten broed, plus een raam voer, en laat de oudere bijen gedurende één dag afvliegen; dan 's avonds de moer invoeren. Zorg er voor dat er in het ontvangende volkje geen open broed zit, zodat er geen redcellen opgetrokken kunnen worden. De moer kan nu, weer in een krulspeld met suikerdeeg, worden ingevoerd. Zet de in te voeren moer over zonder de begeleidende bijen uit het verzendkooitje: deze hebben heel sterk de koninginnegeur aan hun lichaam hangen en ze worden subiet afgestoken. Je traint daarmee bijen op het afsteken: nu de begeleidende werksters, morgen de moer met hetzelfde luchtje. En natuurlijk pas op dag tien controleren. Zijn er redcellen, dan ben je misschien blij dat er toch nog nateelt is van die gekochte, vaak duur betaalde moer!

Helemaal moeilijk wordt het wanneer de moer van een ander ras is dan de bijen waar ze bij moet. Reken er op dat het in zeker de helft van de gevallen mis zal gaan. Maak een volkje van louter jonge bijen, zonder broed, groot genoeg om 1-2 ramen te bezetten; geef ze goed stuifmeel en voer mee en voer daar de moer in, via een krulspeld. Sluit het kastje af zodat er geen rovers binnen kunnen komen en open de vliegopening pas na een dag of vijf. Als je op dag tien gaat controleren kan het gebeuren dat je de moer over de raat ziet

rennen; dit is een teken dat haar aanwezigheid nog steeds niet op prijs wordt gesteld. De inspectie resulteert dan ook in het verlies van de moer. Beter is het dus geduld te hebben en enkele weken te wachten. Wanneer haar eigen broed gaat uitlopen is de kou van de lucht. Natuurlijk nooit versterken met uitlopend broed van andere afstamming, dan begint de risicovolle periode van voren af aan.

Overgaan op een ander ras via de aanschaf van een moer is dan ook niet de ideale weg. Beter is het om, tegelijkertijd met het bestellen van de moer, een klein volkje bij dezelfde leverancier te bestellen, of eventueel te betrekken van een imker met dezelfde rasvoorkeur. Zowel de Vereniging voor Carnica Imkers (VCI) als Buckfast Belangen Verenigd stellen er een eer in daarbij de helpende hand te bieden. Maak er gebruik van wanneer de vraag aan de orde is!

Niets nieuws onder de zon

Onlangs maakte Egbert Touw me attent op een artikel dat zestig jaar geleden werd geschreven door Broeder Adam, de pionier van de Buckfastbijen. In dat artikel constateert hij dat circa 50% van de ingevoerde koninginnen direct, of wat later, verloren gaat. Hij wijt dat aan beschadigingen die koninginnen oplopen in het ontvangende volk. Van feromonen was destijds nog

niets bekend, maar hij spreekt er impliciet over wanneer hij het heeft over de ontwikkeling van de rijpheid van een jonge koningin, die tot stand komt in de eerste vier weken nadat ze aan de leg is geraakt in haar nieuwe volk. Pas in het tweede jaar bereikt ze haar hoogtepunt. Hij adviseert dan ook om, gezien de langzame ontwikkeling van die legcapaciteit, de nieuwe moeren te overwinteren in reservevolken, die in het voorjaar worden verenigd met de productievollen. U ziet, niets nieuws onder de zon, maar ook: aan de aard van het probleem is nog niets veranderd.

Wie het artikel van Broeder Adam wil nalezen: het is vertaald te vinden op de webpagina van de Buckfast teeltgroep De Hoven, via [/ bijen.startpagina.nl](http://bijen.startpagina.nl).

Opening Carnicabevruchtungsstation op Vlieland

De Stichting Station voor carnicateelt start in 2008 een bevruchtungsstation op Vlieland. Op Vlieland komen darrenvolken te staan van de carnicapopulatie van Schiermonnikoog. U kunt dus uw eigen geteelde moertjes laten bevruchten met Schiercarnicadarren. In het meinumner van Bijenhouden leest u hier meer over.

Data

- Aanbieden 1e serie op 21 juni
Afhalen 1e serie op 5 juli
- Aanbieden 2e serie op 5 juli
Afhalen 2e serie op 19 juli

De bevruchtungskastjes moeten éénraats zijn met aan weerszijden glas, afmeting maximaal 20 x 20 cm en uitneembaar zijn

opgenomen in een isolerende behuizing voor twee of vier kastjes. Darren zijn in de bevruchtungsvolkjes niet toegestaan. De jonge moertjes moeten 5-6 dagen oud zijn.

Kosten € 5,- per kastje (nog onder voorbehoud, nadere opgave in het meinumner van Bijenhouden). Aanbiedingsplaats bevruchtungskastjes wordt nog nader bekendgemaakt.

Vóór 1 juni het aantal aan te bieden kastjes aanmelden bij Gerrit Freije, [t 050-40 92 584](mailto:g.freije@hetnet.nl), [e g.freije@hetnet.nl](mailto:g.freije@hetnet.nl).

Schiercarnica moeren

De Stichting Station voor Carnicateelt blijft op Schiermonnikoog Carnicamoeren telen die u weer kunt bestellen. Prijs per koningin € 27,50. Bestellen kan tot 15 mei

door overmaking op Postbankrekening 28.59.193 t.n.v. Penningmeester Stichting Station voor Carnicateelt te Diemen.

U kunt ook telefonisch, per e-mail of schriftelijk bestellen bij Afra Laan, Aristide Briandstraat 2, 1111 KE Diemen, **t** 020-69 08 886, **e** scholing@xs4all.nl.

Vermeld in ieder geval uw NAW-gegevens, aangevuld met uw telefoonnummer vast en/of mobiel en uw e-mailadres. Na uw bestelling wordt u exact geïnformeerd over de aflevering. Bekijk ook de website: www.schiercarnica.nl.

Als u nog geen carnica's had, is begeleiding mogelijk door de Vereniging Carnica Imkers voor een goede start met Schiercarnica.